

ZDENĚK KŘÍŽ

SEVEROATLANTICKÁ ALIANCE A ŘEŠENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ

Komparace angažmá v Kosovu a Libyi

International Institute of Political Science
of Masaryk University

Mezinárodní politologický
ústav Masarykovy
univerzity

muni
PRESS

EDIČNÍ ŘADA MONOGRAFIE
SVAZEK Č. 50

muni
PRESS

SEVEROATLANTICKÁ ALIANCE A ŘEŠENÍ OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ

Komparace angažmá v Kosovu a Libyi

ZDENĚK KRÍŽ

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ
MEZINÁRODNÍ POLITOLOGICKÝ ÚSTAV

BRNO 2012

Vědecká redakce MU:

prof. PhDr. Ladislav Rabušic, CSc.

Mgr. Iva Zlatušková

prof. RNDr. Zuzana Došlá, DSc.

Ing. Radmila Droběnová, Ph.D.

Mgr. Michaela Hanousková

doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

Mgr. et Mgr. Oldřich Krpec, Ph.D.

doc. PhDr. Růžena Lukášová, CSc.

prof. PhDr. Petr Macek, CSc.

PhDr. Alena Mizerová

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. David Povolný

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

prof. MUDr. Anna Vašků, CSc.

prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

doc. Mgr. Martin Zvonař, Ph.D.

Tato publikace vznikla v rámci řešení výzkumného projektu „Ozbrojené konflikty v mezinárodních vztazích po skončení studené války“ (GA407/09/0153) s finanční podporou Grantové agentury České republiky.

Oponent: PhDr. Libor Frank, Ph.D.

© 2012 Zdeněk Kříž

© 2012 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-6145-3 (brožovaná vazba)

ISBN 978-80-210-7808-6 (online : pdf)

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. VÝBĚR PŘÍPADŮ A JEHO ZDŮVODNĚNÍ	17
2.1 Bosna a Hercegovina.....	17
2.2 Kosovo.....	23
2.3 Makedonie.....	30
2.4 Afghánistán.....	34
2.5 Libye	36
3. KDY NATO UŽÍVÁ VOJENSKOU SÍLU JAKO PRVNÍ	43
3.1 Případ Kosova	43
3.2 Případ Libye	55
3.3 Dílčí závěry.....	65
4. JAK NATO ZASAHUJE.....	71
4.1 Kosovo.....	71
4.2 Libye	80
4.3 Dílčí závěry.....	86
5. CÍLE VOJENSKÝCH INTERVENČÍ NATO V KOSOVU A LIBYI. EXPORT LIBERÁLNÍCH HODNOT?.....	89
5.1 Evoluce západních cílů v Kosovu	89
5.2 Západní cíle v Libyi	95
5.3 Šlo o export liberálních hodnot?	99
6. ZÁVĚR	103
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	107
SUMMARY.....	127
O AUTOROVÍ.....	131
JMENNÝ REJSTŘÍK.....	133

1. ÚVOD

Severoatlantická aliance vznikla roku 1949 na pozadí začínající studené války jako vojensko-politická organizace demokratických zemí,¹ jejichž teritorium se z velké části kryje se západním civilizačním okruhem v pojetí Samuela Huntingtona.² Severoatlantická aliance je dítětem studené války, ve které byla vnímána jako jeden ze symbolů Západu. Po konci studené války, na přelomu 80. a 90. let minulého století, mnozí badatelé, politici a intelektuálové předpovídali Alianci temnou budoucnost, ztrátu vlivu, a dokonce i brzký rozpad kvůli zániku společného nepřítel, Sovětského svazu. Hlavní predikce tohoto ražení vycházely z realistického a neorealistického tábora. Z prominentních neorealistů je nutné vyzdvihnout a připomenout zejména Kennetha Waltze a Johna Mearsheimera (Waltz 1991; Mearsheimer 1990). Nicméně jejich předpovědi se prozatím nenaplnily. Po skončení studené války Aliance nezanikla, naopak se adaptovala na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Příčina může spočívat v tom, že Aliance je založena na jádru společně sdílených liberálně demokratických hodnot a že v období studené války se mezi státy vytvořily vazby, které téměř vylučují válku mezi členy.³ Proto lze NATO považovat za bezpečnostní společenství (*security community*).

Tento pojem byl v roce 1957 v teoretické rovině konceptualizován Karlem Deutschem (Deutsch et. al. 1957) a v 80. letech modifikován konstruktivisty Emanuelem Adlerem a Michaelem Barnettem (Adler a Barnett 1998). Západní bezpečnostní společenství nedrželo pohromadě pouze sovětskou vojenskou hrozbou, nýbrž bylo upevňováno sdílenou a postupně rozvíjenou identitou založenou na společných hodnotách. Sovětská hrozba byla pouze dodatečným faktorem, který přispěl k jeho zformování. Společně sdílené hodnoty generují velmi

¹ Výjimkou bylo Salazarovo Portugalsko.

² Více k problému civilizačních okruhů viz Huntington 2001.

³ Výjimkou je snad pouze spor Turecka a Řecka, u kterého nelze válku zcela vyloučit. Zároveň se však jedná o státy, u kterých lze rozporovat konsolidovanost demokratického režimu.

podobný pohled na mezinárodní politiku, který se materializuje v podobných (nikoli identických) zájmech. Ani britká a místy možná i přehnaná Kaganova kritika poměrů v tomto společenství, podle níž jsou Američané, preferující hard power, údajně z Marsu a Evropané, důvěřující spíše soft power, mají být z Venuše (Kagan 2003), nic nemění na skutečnosti, že země Západu spojují společné hodnoty.

Existující odlišnosti mezi zájmy členských států se projeví v několika debatách o budoucím směřování Aliance. Šlo v nich o roli NATO v současném světě, proces rozšiřování NATO, boj s mezinárodním terorismem, budování protiraketové obrany a v neposlední řadě i o hledání adekvátního přístupu k ozbrojeným konfliktům ve světě, které přinesl konec studené války. Hlavním tématem bylo nalezení receptu, jak stabilizovat Balkán a později Afghánistán. Minulé debaty mezi členy, někdy velmi bouřlivé, ukázaly, že společně sdílené hodnoty, na jejichž bázi mají členové společné zájmy, jsou realitou. Spory se vedly o interpretaci společných hodnot a hledala se adekvátní míra jejich prosazování ve světě. V teoretické rovině James Huntley představil v roce 1998 „*concept of pax democratica*“, zahrnující demokracie na Zemi bez ohledu na jejich geografickou pozici (Huntley 1998: xiii–vx, 97–98). Mnohem skromnější verzí této představy je „*concert of democracies*“ navržený G. Johnem Ikenberrym a Anne-Marií Slaughterovou (Ikenberry a Slaughter 2006). Jak upozorňuje Fukuyama, dominance liberálních států v systému mezinárodních vztahů se projevuje i v cílech postkonfliktní rekonstrukce a budování státu, jejichž součástí je i transfer liberálních hodnot (Fukuyama 2004: 26).

V rámci adaptačního procesu po skončení studené války se NATO změnilo k nepoznání a posunulo se od organizace kolektivní obrany k organizaci kombinující znaky kolektivní obrany, kooperativní bezpečnosti a kolektivní bezpečnosti (Kříž 2006). Ke svému tradičnímu úkolu, zajišťovat kolektivní obranu členských států, přijalo mnohé další úkoly. Aliance se stala významným fórem pro spolupráci s nečlenskými státy a po 11. září 2001 se začala angažovat i v boji s mezinárodním terorismem. Vzhledem k cílům této práce je důležité, že NATO přijalo agendy, které mu byly v době studené války cizí. Jednou z nich je i řešení ozbrojených konfliktů nad rámec sebeobrany a mimo teritorium členů (*out of area missions*). V rámci

této agendy po skončení studené války NATO plnilo roli vymahatele embarga (např. Jugoslávie, Libye), ochránce sil OSN (např. Jugoslávie) a budovatele státu (např. Afghánistán). Tato práce se snaží přispět k odborné debatě o roli NATO při řešení ozbrojených konfliktů a způsobech, jakými při něm jako společenství demokratických států používá vojenskou sílu. Tento nápad se zrodil při promyšlení souvislostí a důsledků jedné vlivné teorie mezinárodních vztahů, teorie demokratického míru.

Teorie demokratického míru je založena na liberálních axiomech o lidstvu, které prý tenduje k racionálnímu a kooperativnímu řešení sporů a usiluje o mír, jenž má být nejvyšší hodnotou. Teorie demokratického míru předpokládá, že pokračování politiky vojenskými prostředky je v případě demokratických států méně pravděpodobné než v případě autokracií. Podle teorie demokratického míru jsou demokracie méně náchylné vojenskou moc používat. Empirie, která je velkou oporou teorie demokratického míru, prozatím nevyvrací tvrzení, že nenajdeme žádný případ války mezi dvěma konsolidovanými demokraciemi (plně demokratickými státy). Z dostupné empirické evidence přirozeně ještě nemůžeme vyvozovat závěr, že někdy v budoucnosti k takové válce nedojde. Nicméně teorie demokratického míru na jejím základě předpokládá, že konsolidované demokracie mezi sebou neválčí. Jde o tvrdé jádro celé teorie demokratického míru, koroborované do současnosti (2012) velmi robustní empirickou evidencí. Také případy válek mezi dvěma nekonsolidovanými demokratickými režimy, tedy nedokonalými demokraciemi, jsou podle teorie méně pravděpodobné než války mezi státy s nedemokratickými režimy. I tento závěr se opírá o empirii, která ukazuje, že máme k dispozici pouze velmi málo případů tohoto jevu. Nakonec i války iniciované konsolidovanými demokraciemi proti nedemokraciím jsou dle teorie méně časté než války iniciované autokraciemi. V neposlední řadě, pokud již demokracie vede válku, násilí, které používá, je omezené. Všechny výše uvedené teze, jež rozšiřují tvrdé jádro teorie demokratického míru, tvoří její měkký obal.

O měkkém obalu teorie demokratického míru se vedou mezi badateli, kteří se formují do dvou hlavních proudů, velmi intenzivní a intelektuálně podnětné spory. Jeden proud teoretiků demokratického míru předpokládá, že mírumilovnost demokracií se neprojevuje

ve vztahu k nedemokraciím. Jeho autoři rozporují část tezí měkkého obalu. Podle tohoto proudu jsou demokracie ve vztahu k nedemokraciím stejně válkychtivé jako nedemokracie mezi sebou navzájem. John MacMillan užívá pro tento proud označení užší teorie demokratického míru (*separate theory of democratic peace*) a odvolává se na díla jeho hlavních proponentů, Doylea, Russeta a Oneala. Přístup z pozic užší teorie demokratického míru byl v 80. letech minulého století mezi teoretiky demokratického míru dominantní (MacMillan 2003: 234). V současnosti však musí čelit mnohým pokusům o zpochybnění.

Druhý proud teoretiků demokratického míru hájí teze, že zahájení války demokracií je méně časté než zahájení války státy s nedemokratickým režimem. Když už se demokracie k válce uchýlí, dojde k tomu až po vyčerpání všech nevojenských prostředků řešení sporu. A pokud k válce dojde, uvalují na sebe demokracie různá omezení při vedení války a snaží se ve válce použít co nejmenší intenzitu ozbrojeného násilí. Tento proud nazýváme širší teorie demokratického míru (*general theory of democratic peace*). Empirickou evidenci vyznívající ve prospěch měkkého obalu teorie demokratického míru přinesl Michael Haas. Dospěl k závěru, že demokratické režimy vykazují nejmenší tendenci ke konfliktům (Haas 1980). K obdobným výsledkům se dopracoval také J. R. Rummel (Rummel 1983). Ten došel k závěru, že „*violence does not occur between libertarian states. Moreover, whether states are considered individually or dyadically, the less free – libertarian – a state, the more violence it engages.*“ (Rummel 1983: 67) Jistá, nicméně pouze málo průkazná data ve prospěch této teorie představili Wilkenfeld, Zinnes, Salmore a Hermann (Cashman 2000: 127). Také dle Johna MacMillana v současnosti dostupný empirický výzkum hovoří spíše ve prospěch širší teorie demokratického míru. Nicméně nadále zbývá mnoho nedořešených otázek. Jednou z nich je dle MacMillana i to, za jakých okolností vstupují demokracie ze své vlastní iniciativy do ozbrojeného konfliktu (MacMillan 2003: 235, 241) a kdy nepůsobí obecné kauzální mechanismy demokratického míru.

V zásadě existují tři hlavní způsoby, které se snaží vysvětlit kauzální mechanismus zkoumaného jevu. První způsob argumentuje racionalitou společnosti, která má právo se podílet na demokratickém politickém procesu a formovat státní politiku. Pravděpodobnost vypuknutí války je potom redukována tím, že občané nemají zájem

na válce, protože válka by přinesla riziko ztráty jejich životů a majetku a vystavila by je těžkostem vojenské služby v poli. V takových společenských poměrech si volení vůdcové jsou vědomi nepopularity války a vysoké pravděpodobnosti, že pokud budou válku iniciovat, ztratí politickou moc. Jedná se o způsob vysvětlení, který má své kořeny v díle Immanuela Kanta (Wagner 2003: 696–697).

Druhý způsob poukazuje na význam demokratické kultury založené na svobodě jednotlivce, lidských právech a propracovaných mechanismech nenásilného řešení existujících společenských konfliktů. Vytváří se demokratická kolektivní identita, jejíž součástí je i vědomí práv politického oponenta, která musí být respektována z titulu jeho příslušnosti k lidským bytostem. Demokratičtí politici si tuto kulturu osvojují a přenášejí ji na mezinárodní úroveň. V mezinárodních vztazích se proto mají snažit řešit politické spory mezi státy podobným nenásilným způsobem jako na úrovni vnitrostátní (Wagner 2003: 697). Tento mechanismus můžeme označit jako mechanismus přelévání (*spill over mechanism*).

Třetí způsob, který má svoje kořeny již u Machiavelliho a Tocquevilla, zdůrazňuje roli institucionálních omezení daných dělbou moci v demokratických státech. Dělbou moci má být brzdou, která brání politikům demokratických států vstupovat do války⁴ (Wagner 2003: 697–698).

Teorie demokratického míru má však řadu vlivných oponentů. Již Quincy Wright dospěl svého času k závěru, že v otázce iniciace války není proměnná politického režimu důležitá, protože demokratické i nedemokratické státy iniciují válku stejně často (Wright 1942: 833–842). Ze zkoumaného období však vyplývá, že jeho výzkum zahrnul pouze demokratické režimy, které dle dnešních kritérií nebyly plně demokratické. Wrightovy závěry jsou proto cenné pouze pro diskusi o měkkém obalu teorie demokratického míru. K velmi podobným závěrům dospěli Singer, Small, Russet a Monsen. Nicméně analýzy provedené Singerem a Smallem problematizují také pouze měkký obal, nikoli tvrdé jádro teorie. Vyvracejí jen tu část teorie demokratického míru, která předpokládá, že demokratické státy budou zdrženlivější při použití vojenské síly obecně, nikoli pouze vůči demokraciím.

⁴ Ke všem třem viz MacMillan 2003: 233–243.

Případy války mezi konsolidovanými demokraciemi nejsou schopni doložit vůbec a války mezi nekonsolidovanými demokraciemi nalezli v jimi zkoumaném období (1816–1965) pouze dvě. I tyto dva případy jsou z hlediska teorie demokratického míru diskutabilní. Jde o válku Finska proti západním mocnostem v době druhé světové války a válku údajně republikánské Francie proti republikánskému Římu v roce 1849 (Cashman 2000: 126–129). K případům války nekonsolidovaných demokracií mimo období zkoumané Singerem a Smallem by patřila i americko-britská válka z let 1812–1815.

Ze stručného úvodu do problematiky demokratického míru je zřejmé, že v oblasti měkkého obalu teorie je dosavadní výzkum málo průkazný a mezi teoretiky demokratického míru existují velké rozdíly v názorech i na zcela fundamentální otázku, totiž zda jsou obecně demokracie mírumilovnější než státy s jiným politickým režimem. Na tom nic nemění fakt, že dnes mají zastánci obecné teorie demokratického míru v akademické sféře početní převahu. Mnohem důležitější je, že žádný ze tří výše zmíněných hlavních kauzálních mechanismů, které teoretici demokratického míru nabízejí k vysvětlení zkoumaného jevu, neposkytuje žádné obecné logicky konzistentní argumenty proti měkkému obalu teorie demokratického míru. Z logiky kauzálních mechanismů nijak nevyplývá, že by neměly fungovat i v situacích, kdy demokracie je ve sporu s nedemokracií. Jinými slovy, i když má konsolidovaná demokracie spor s nedemokratickým státem, měla by její válkychtivost omezovat neochota politických elit válku vést z obavy ze ztráty politické moci, demokratická politická kultura založená na jednání a kompromisu a omezení generované dělbou moci. Konsolidované demokracie, jak uvádí měkký obal celé teorie, by tedy měly být mírumilovnější než nedemokratické státy a neměly by s nimi vstupovat do ozbrojeného konfliktu.

Nicméně dostupná empirická evidence jednoznačně ukazuje, že i demokratické státy mohou v některých případech iniciativně užít ozbrojenou sílu jako nástroj politiky a narušováním mezinárodního režimu regulujícího užití vojenské síly nenaplnovat očekávání všech ostatních státních aktérů v systému mezinárodních vztahů. Po skončení studené války jsou zcela nepochybným případem tohoto jevu válka NATO vůči Jugoslávii v roce 1999, americká invaze do Iráku v roce 2003 a částečně i intervence NATO do občanské války v Libyi roku

2011. Z uvedeného vyplývá, že případy iniciativního užití ozbrojené moci demokratickými státy, tedy takového užití ozbrojené moci, které nevyplývá ze závazků mezinárodnímu společenství (v praxi OSN) a závazku ke kolektivní obraně (článek 5 Washingtonské smlouvy), jsou jevy reálného světa, a má proto smysl se jimi ve výzkumu zabývat.

Severoatlantická aliance je bezpečnostním společenstvím demokratických států sdružujícím země s velmi odlišnou mocenskou pozicí v mezinárodním systému. Členy jsou málo vlivné státy, středně vlivné státy, velmoci i jediná existující globální supervelmoc. Proto je možné na základě zkoumání případů, kdy toto společenství jako celek iniciativně užilo ozbrojenou moc, dojít k závěrům obecnější povahy o mírumilovnosti nebo válkychtivosti demokracií. Intervenující proměnná rozdílné mocenské pozice demokratických států v mezinárodním systému je zde potlačena. Rozhodovací mechanismus NATO je založen na konsenzu všech členských států. Válka, kterou vede Aliance, je proto válkou všech členů bez ohledu na míru jejich participace. Z rozhodnutí, kdy NATO jako celek iniciativně užilo ozbrojenou moc, lze proto vyvozovat obecné závěry platné pro všechny demokracie bez ohledu na jejich mocenskou pozici v systému.

Při řešení ozbrojených konfliktů může být použito řady nástrojů. Podle míry donucení (*coercion*) je možné postupovat po linii diplomatický tlak, sankce různého charakteru, hrozby použití vojenské síly a demonstrace vojenské síly, limitované použití vojenské síly a konečně i neomezené užití vojenské moci. Dostupná empirická evidence ukazuje, že NATO jako společenství demokratických států je ochotné za určitých podmínek použít ozbrojenou moc vůči nedemokratickým státům způsobem, který je z hlediska mezinárodního práva vyložené ilegální nebo je alespoň sporný a může být v rozporu s očekávaným chováním, které odvodíme z měkkého obalu teorie demokratického míru. Tématem této knihy bude proto analýza iniciativního a ilegálního užití vojenské moci při řešení ozbrojených konfliktů.⁵ Půjde pouze o takové aktivity, kdy užití ozbrojené moci nevyplývá z mezinárodněprávních závazků NATO vůči jiným organizacím (typicky OSN),

⁵ Pro potřeby této práce bude používán pojem válka, i když je zřejmé, že za určitých okolností nemusí užití síly ze strany NATO naplnit kritéria války a může být vyhodnoceno jako pouhý ozbrojený konflikt.

nejedná se o aplikaci článku 5 Washingtonské smlouvy a užití síly je (alespoň do jisté míry) v rozporu s mezinárodním právem.

Jestliže obecným cílem předložené práce je přispět k odborné debatě o roli NATO při řešení ozbrojených konfliktů a způsobech, jakými při něm jako společenství demokratických států používá vojenskou sílu, tak jejím specifickým cílem je identifikovat podmínky, za kterých NATO jako společenství demokratických států vstupuje do ozbrojeného konfliktu iniciativním užitím vojenské síly, jedná způsobem, který je v rozporu s mezinárodním právem, a narušuje mezinárodní režim regulující užívání ozbrojené moci. Dle měkkého obalu teorie demokratického míru se jedná o jev, který by měl být výjimečný. Jinými slovy v práci jde o identifikaci podmínek, které vedou k vyřazení tří výše zmíněných kauzálních mechanismů, jež mají demokraciím zabránit ve vstupu do válek. Pozornost bude věnována i tomu, jak celkový mezinárodní kontext ovlivňuje alianční politiku při užívání vojenské moci. Dále budeme zkoumat, jakým způsobem NATO v takovém případě svoji vojenskou moc používá. V neposlední řadě bude tento text hledat odpověď na otázku, zda NATO, bezpečnostní společenství demokratických států, při iniciativním užití vojenské moci za účelem řešení ozbrojených konfliktů ve světě usiluje o transfer liberálně demokratických hodnot a o export demokratického politického řádu. Bude nás tedy zajímat, zda i tyto vojenské akce Západu je možné chápat jako součást hegemonické socializace mezinárodního společenství, kterou dle Fukuyamy (Fukuyama 2004: 26) provádí Západ, protože má dosud v mezinárodním systému dominantní postavení (Ikenberry a Kupchan 1990). Těmito specifickými výzkumnými otázkami by chtěla tato práce přispět k vyplnění mezery ve výzkumu, na kterou upozornil MacMillan (MacMillan 2003: 235, 241) a další autoři.

Vzhledem k takto stanoveným výzkumným otázkám musíme při výběru případů použít dvě kritéria. Zaprvé, výběr zkoumaných případů bude omezen na ty, kdy Aliance jako instituce velmi zásadně přispěla, alespoň v určitém časovém úseku konfliktu, nebo přispívá k řešení ozbrojeného konfliktu svojí vojenskou silou. Pojem velmi zásadně definujeme tak, že NATO jako organizace je primárně zodpovědné za vojenské aspekty řešení ozbrojeného konfliktu. Zadruhé, budeme analyzovat pouze ty případy, které jsou v největším rozporu s teorií demokratického míru. Zajímají nás proto případy, kdy demokratic-

ké státy sdružené v NATO použily vojenskou sílu jako první a užití vojenské moci nebylo zcela v souladu s mezinárodním právem. Bylo by možné namítnout, že kauzální mechanismy demokratického míru by měly působit i v těch případech, kdy se vojenské angažmá NATO pohybuje v intencích mezinárodního práva. S touto námitkou lze souhlasit, nicméně můžeme předpokládat, že při protiprávním nebo z hlediska mezinárodního práva diskutabilním užití vojenské síly by měly kauzální mechanismy brzdící vstup demokracie do války působit nejsilněji. Tyto případy jsou proto mnohem větší výzvou pro teorii demokratického míru, a proto jim budeme věnovat pozornost.⁶

Pokud zhodnotíme historii aliančního užívání vojenské moci při řešení ozbrojených konfliktů uplynulých dvaceti let, nabízí se výběr případů při použití výše definovaných kritérií zcela samozřejmě. Při aplikaci kritéria intenzity a délky aliančního angažmá ze seznamu případů vypadne stabilizace Iráku, kde se NATO jako instituce angažuje marginálně. Ve válce proti Iráku roku 2003, která byla z hlediska mezinárodního práva ilegální, se neangažovalo vůbec. Stejně tak nebudou v centru našeho zájmu aktivity NATO v Africe, které jsou spíše podpůrné a rozhodně ne klíčové pro řešení místních ozbrojených konfliktů. Předmětem zájmu této knihy nebude ani role NATO v boji s mezinárodním terorismem, ve kterém se NATO angažuje v rámci poststudenoválečné interpretace článku 5 Washingtonské smlouvy. Boj s mezinárodním terorismem je chápán jako součást kolektivní obrany, na kterou mají státy dle Charty OSN plné právo. Při využití prvního kritéria (primární zodpovědnosti NATO za vojenské aspekty) by šlo o válku v Bosně, gerilovou válku v Kosovu a s ní spojenou válku NATO proti Jugoslávii v roce 1999, angažmá NATO v Makedonii na pozadí ozbrojeného konfliktu mezi vládou a albánskými gerilovými skupinami, válku v Afghánistánu a občanskou válku v Libyi. V těchto případech Aliance zodpovídala nebo zodpovídá za vojenské aspekty mezinárodního řešení konfliktu. Ne všechny tyto případy však byly v rozporu s mezinárodním právem. Angažmá NATO v Bosně, Makedonii, Afghánistánu a částečně Kosovu (operace Joint Guardian) se odehrává nebo odehrávalo v intencích mezinárodního práva. Pokud

⁶ Nicméně cílem této práce není analyzovat působení kauzálních mechanismů v jednotlivých případech.

aplikujeme při výběru případů i druhé kritérium, tedy kritérium rozporu s mezinárodním právem anebo alespoň problematičnosti z hlediska mezinárodního práva, zbude alianční operace Allied Force v Kosovu (1999) a operace Unified Protector v Libyi (2011). Ovšem angažmá Aliance v Libyi nebylo ve zcela zřejmém rozporu s mezinárodním právem a spíš mandát RB OSN překročilo, než porušilo. V těchto případech bylo NATO alespoň v určitém časovém úseku fakticky primárně zodpovědné za vojenské aspekty řešení těchto ozbrojených konfliktů a použití ozbrojené síly bylo alespoň v některých etapách aliančního angažmá v rozporu s mezinárodním právem nebo bylo minimálně sporné. Uvedené případy lze proto považovat (alespoň potenciálně) za nejvíce odporující teorii demokratického míru, a má tedy smysl věnovat jim zvláštní pozornost a hledat jejich analýzou odpovědi na výše stanovené výzkumné otázky.

Jako hlavní metoda sběru dat poslouží analýza primárních pramenů a sekundární literatury. Při výběru optimální metody analýzy dat musíme vzít v potaz, že celkový počet zkoumaných případů je nízký, čímž jsou ze hry a priori vyřazeny kvantitativní postupy. Na straně druhé budou analyzovány všechny případy jevu, kdy NATO dosud užilo ve velkém rozsahu ze své vlastní iniciativy vojenskou sílu při intervenci do ozbrojených konfliktů a jeho postup je možné interpretovat jako politiku, která je, anebo může být, v rozporu s platným mezinárodním právem. Za takových okolností se vedle obecně vědních metod přímo nabízí i metoda srovnání těch aspektů aliančního angažmá, které jsou relevantní pro položené výzkumné otázky.

Členění této práce bude proto následující. Nejprve prozkoumáme všechny případy vojenského angažmá NATO při řešení ozbrojeného konfliktu, které vyhovují kritérii velmi výraznému angažmá NATO, a odpovíme na otázku, zda toto angažmá bylo, či nebylo v rozporu s mezinárodním právem. Již nyní můžeme předeslat, že zbudou dva výše zmíněné případy (Kosovo a Libye), které jsou z hlediska mezinárodního práva problematické (Kosovo více, Libye méně). Následně tyto dva případy srovnáme s důrazem na podmínky, za kterých NATO použilo svoji vojenskou moc, a způsob, jakým byla vojenská síla použita. Také budeme zkoumat, zda Aliance usilovala o transfer liberálně demokratických hodnot.

2. VÝBĚR PŘÍPADŮ A JEHO ZDŮVODNĚNÍ

2.1 Bosna a Hercegovina

Jak je řečeno v úvodu této práce, Severoatlantická aliance byla po skončení studené války zodpovědná za vojenské aspekty řešení několika závažných ozbrojených konfliktů. Jde o ozbrojené konflikty v Bosně, Kosovu, Makedonii, Afghánistánu a Libyi. V této kapitole je zdůvodněn výběr případů, které jsou relevantní z hlediska tématu této práce. Pozornost je proto věnována otázce, do jaké míry bylo vojenské angažmá NATO v těchto konfliktech v souladu nebo rozporu s mezinárodním právem.

Vojenské angažmá NATO v konfliktu na území Bosny začalo v létě roku 1992 operací Maritime Monitor.⁷ Operace probíhala mezi 16. červencem 1992 a 22. listopadem 1992 na základě mandátu rezoluce RB OSN č. 713. Rada bezpečnosti OSN v této rezoluci „*decides, under Chapter VII of the Charter of the United Nations, that all states shall, for the purposes of establishing peace and stability in Yugoslavia, immediately implement a general and complete embargo on all deliveries of weapons and military equipment to Yugoslavia until the Council decides otherwise following consultations between the Secretary-General and the Government of Yugoslavia*“ (RB OSN 1991). Další relevantní rezolucí pro tuto operaci je rezoluce RB OSN č. 757, jež zavedla ekonomické embargo vůči „zbytkové“ Jugoslávii (Srbsko – Černá Hora) (RB OSN 1992). Cílem NATO, vyplývajícím z výše uvedených rezolucí, bylo monitorovat dodržování embarga na dovoz zbraní na území celé bývalé Jugoslávie a ekonomického embarga proti Jugoslávii z roku 1992. Mezi 16. říjnem 1992 a 12. dubnem 1993 Aliance doplnila svoje úsilí vzdušnou monitorovací operací Sky Monitor, která byla zahájena na podporu rezoluce RB OSN č. 781. Rezoluce zřídila bezletovou zónu nad územím Bosny a zakázala všechny vojenské lety s výjimkou letů prováděných ve prospěch UNPROFOR (United Nations Protection Force).

⁷ Dále bude v textu užíván pouze termín Bosna.

Monitorovací operace NATO se neukázaly příliš efektivním nástrojem pro deeskalaci konfliktu na území bývalé Jugoslávie. Aliance proto v regionu zahájila další operaci Maritime Guard (22. listopadu 1992 – 15. června 1993)⁸ a později operaci Sharp Guard, která byla prováděna do 19. června 1996 a definitivně ukončena v říjnu 1996. Na základě rezolucí RB OSN č. 713 a 757 Aliance přistoupila k politice vynucování zbrojního a ekonomického embarga. Tato politika ale nebyla důsledná, protože západní země tolerovaly dodávky zbrojního materiálu do Chorvatska a Bosny jak ze západních, tak z některých islámských zemí, čímž významně přispěly k nastolení rovnováhy na bojištích, na kterých z počátku dominovali bosenští Srbové, kteří měli dostatek zbraní po federální armádě. Tyto alianční aktivity skončily teprve po přijetí rezolucí RB OSN č. 1021 a 1074, které ukončily všechny sankce na bývalou Jugoslávii, protože podmínky Daytonské mírové dohody (*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*) byly naplněny (NATO 1996).

Další alianční operací v Bosně byla Deny Flight mezi 12. dubnem 1993 a 20. prosincem 1995. K monitorování a vynucování bezletové zóny, k čemuž daly zmocnění rezoluce RB OSN č. 781 a 816, přibýly Alianci nové úkoly. Rezoluce RB OSN č. 836 ze 4. června 1993, přijatá na základě kapitoly VII Charty OSN, umožnila „*take the necessary measures, including use of force, in reply to bombardments against the safe areas by any of the parties or to armed incursion into them or in the event of any deliberate obstruction in or around those areas to the freedom of movement of UNPROFOR or of protected humanitarian convoys*“ (RB OSN 1993). Dále rezoluce vyzvala členské státy OSN k poskytnutí vojenských sil k její implementaci. Aliance rezolucí získala možnost, na základě žádosti UNPROFOR, zasadit letecké údery proti pozemním cílům za účelem ochrany „bezpečných oblastí“ (*safe areas*) vyhlášených mezinárodním společenstvím a v dalších explicitně zmíněných případech. Angažmá NATO se posunulo směrem k vynucování míru (Gray 2008: 290). Konkrétním úkolem operace Deny Flight bylo monitorovat vzdušný prostor nad Bosnou a vynutit dodržování zákazu leteckého provozu v bezletových zónách, poskytovat blízkou vzdušnou podporu (*close air support*) silám OSN a pro-

⁸ Souběžně s ní probíhala operace WEU Sharp Fence.